Shri Raghunatha Temple MSS. Library,
JAMMU

No. ३९८/घ

Title शब्दरत्नावली

Author मथुरेशः

Extent ८ पत्र Age

Subject कोश

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

प्राकृ रत्नावलि

नानार्थ कोशः

३५८

५ पत्राणि

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

नं. ३९८६

शब्दरत्नावली

रदनाली

कोशः

कर्ता: मथुरेशः

पत्र ४

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

मि.५ ति ३

ॐ नमो गणेशाय ॥ नत्वा ज्योतिः परं ब्रह्म मखा स्वाद नृपाज्ञया । नानार्थे शाशालि ख्यं नेम पुरे शोन यत्नतः ॥ १ ॥ द्वि त्रि चतुः
पंच षट् एक वर्णाः कांतादिचिह्निताः । स्वरान्त व्यंजनान्ता वा नानार्थाः स्युरिहादृताः । एक वर्णापि नानार्थः क्रमादादौ वि
वक्ष्यते । नानार्थः प्रथमान्तः स्यात् सप्तम्यन्तेन तु वृत्तिः क एकः को ब्रह्म वायु सूर्याग्नि यमदक्षात्मवर्हिषु कामे ध्वनौ च पुंसि स्यात्
जल मूर्द्ध सुखेषु कं कादिः अर्क स्फटिक सूर्योर्क पर्णेता मेरु सूरिषु चं कौ नाग्य पारिच्छेदे रेखा चित्र ज्ञानि मेषणे कोडान्ति का परो भेष
तथाऽङ्कः पाप दुःखयोः । एक संख्यादि श्रेष्ठ त्रिषु स्यात् केवलाद्ययोः । कर्कश्रेष्ठ घटे कर्के शुक्ला श्वे दर्पणे त्रिषु केकः पक्षिविशेष
१ ः स्यात् कृतान्ते केतव द्विजे कल्कोऽस्त्री घृततैलादि शेषे कल्मषे विटे दंभे विभीतके दंभे पापे पापाशये त्रिषु काकः पक्षि दीमान श्री
तिलके चाति धृष्टके काको नेक हट्ट कश्रेष्ठी खंजरी चक्रवाकके काकागुंजा काकमाची काकांगी मलपृष्ठ च काकुः स्वरस्तवे स्यात् तथा च
काकसंहतौ किष्कु हस्ते वितस्तौ च मान भेदे पिच वृक्षयोः छेकः स्यान्नागरे वेश्म संस्थयो मृगपक्षिणोः टंका दर्प खनित्र खड्ग पाषा
णदारणे स्याद् स्त्री टंकने स्त्री तु जंघायां कोषके पुमान् । तर्कोऽविशत् कीकाङ्गे डाहे तथा स्त्रैहस्यते । डिंकाडु ह्नपने सो स्यात् क्लीबे पृ
ष्ठ भरे त्रये तोकं पुत्र दुहितृ श्रेष्ठ द्विकः स्यात् कोक काकयोः कुन्तो मानमृगयो लोकः स्वर्गान्तरीक्षयोः वा पुंसि तिष्यकं दीनारेक

षुर.

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

रिर्घवक्षो विचक्षणो । सुवर्णानां शते साष्टे दीनारे हेम्नि हेमपलेपि च । पाकः परिणतौ स्थाल्यां सारके पेचके पि च ।
केशादीनां शुक्लभावे राष्ट्रादिभंगभीतिषु । पंकोस्त्री कर्दमे पापे मूकः स्यात् दीननरं[illegible]योः । कवकः कां[illegible]
नेसे च बहुपुष्पे च रक्षसि । नाकः पूर्वत वल्मीकमुनिभेदेषु पुंस्ययं । भेको मंडूकघनयोर्मूको नावासि दैत्ययोः ।
मुष्कोऽण्डकोषे वृंदे च मोक्षः स्यात् काष्ठे मश्रीरुहे । वको पूर्णो दुःपूर्णा मांनव वजातरजस्त्रियां । बोकः कयान्तरे दीप्तोषु
रोकं विवरस्रोकयोः । रेको विरेके संकायां रंकः कृपणमंदयोः ।। लंका दशास्यपूःशाखा शाकिनी द्युलटासु च
यंकः स्याद्वल्कले शल्के लोकः स्याद्भुवने जने ।। अथ धंको न दीपात्रे पर्यानां कच्छमंडरे । खल्कं उपल्के शाकले
शल्को जात्यंतरेऽन्तपः ।। शंकुर्ना शंकरे कीले संख्यास्त्रपापजंतुषु ।। श्लोको स्त्राभंगदलयोः का ताग वित
र्कयोः ।। शौको द्वीपांतरे शक्तो द्रुमे लान्तवितत्रिषु ।। शिरीषपादपे पुंसि त्वं थि पर्णे नपुंसकं ।। खुकः क्षीरे व्या
सकृते तथा शवलामंत्रिलि ।। स्तो को पयःस्रि पृषयस्तोकस्याद्यात काल्पयोः ।। स्तुनकं घत्रादि देये तुषसार
र्यन्न हेस्त्रियाः ।। कत्ट ।। अंशोपक्त्रिषुनिः शोकः पुमान्त्रं जनमक्रुरुहे ।। स्त्रियां स्यात्कङ्कुरोहिल्यां पारदत्तुनपुं

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

सकं॥ कुलकश्चूर्णिकेशस्याङ्गनाधीशपुरीस्त्रियां॥ अन्तको ना मृत्युनेशीले सगोत्रे त्यगजन्मणि:॥ अभीकोनि
र्भयेक्रूरे कामुके सोऽपि सर्वेत्रिषु॥ अनीकम: प्रियासत्यस्त्वल्येषु च क्रूरचित्॥ अंशुकं श्लक्ष्णांशुकेव मयेव स्त्रमा
२ त्रोत्तरीययो:॥ अंतिकं वाच्यलिंगं तु निकटे शातिलोपधो॥ वल्ली ज्येष्ठभगिन्योश्च नाट्योक्तौ वध्यतेन्तिका
अनर्कोव धलार्कस्यात्तोगोल्मादितकुर्कुरे॥ अंबिकाजननीगौर्यौ धृतराष्ट्रस्य मातरि॥ अंबिकाज
वनीनारी द्यूतभेदे पक्षिभूषिते॥ अल्लिकाम्लो घी रिचिंचापानवांगेरिकासु च॥ अर्भकस्याल्लकोस्य
ल्पे तथा मूर्खेपि बालके॥ आनको रसदश्रेतुभेरीपटहमर्दले॥ आढकास्त्री तु पर्यांतु मानभेदे भवेत्रि
षु॥ आलोको वह्निभासायां प्रकाशे दर्शनेपि च॥ आह्निकं दिननिर्वाह्ये त्रिलिंगमपि नोद्वयो:॥ नित्यक्रि
याभोजनयोर्विंदे प्रकरणस्य च॥ आतंको मुरजध्वाने रोगसंतापशंकयो:॥ इक्ष्वाकु: स्त्री कटुतुम्ब्यां श्री
सूर्यवंश्याधिपे पुमान्॥ उलूक: पेचके शक्रे तथा भारतयोद्धके॥ उदर्क उत्तरे काले फले मदनकंटके
उष्मकस्तु निदाघस्याद्धातुरेशोष्मकारिणि॥ उष्ट्रिकाकरभस्त्री मृत्तिकाभांडभेदके॥ उर्मिकाचक्र

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ख॰ १

श्री मि १

भंगेस्यादंगुरीयात रंगयोः ॥ ष्मकः किंशुकेनागकेशरे चूतस्तुरेपिच ॥ कांचनारेचकालीयेचंपकेहेममैनीनद्वयोः ॥ कवकः पद्मिमे
देस्याद्दाडिमेच्चपुमानयं ॥ वीबीपलेद्वयोरस्त्रीकुसुंभेचकमंडलो ॥ क्रमुकः स्यात्पुमानेव पट्टिकालोध्रपूगयोः ॥ कर्पासः सिका
फालेमद्रमुस्तकेवृक्षदारुरिणि ॥ कटकोस्त्रीदंतिदंतमंडलेचनमध्यके ॥ सानुद्गलवरोवः दधान्यंचरमंथेपिच ॥ कटुकाकटुरोहि
ण्यांस्त्रियांव्योषत्तनद्वयोः ॥ कंटकोस्त्रीक्षुद्रशत्रौमत्स्यादीनांचकीकसे ॥ नियोगिकादिदोषोरुच्यांरोमाञ्चेवर्द्धमानके ॥ कवं
गोमस्तकेस्वनारीकेलफलास्थनि ॥ कलंकोऽकेपवादेस्यात्कालायसमलेपिच ॥ कर्णिकाकरिहस्ताग्रेऽस्तमध्यांगुलावपि ॥ ६४
गुवाकादिघटांशेचपद्मान्तःकर्णभूषयोः ॥ कणिकास्यादग्निमक्षेचामन्यसूक्ष्मवस्तुनि ॥ कटाक्षःस्यात्तुदुःशीलेदुराधर्षेवि
लेश्वये ॥ कंचुकोवधुवालेस्यादंगवस्त्रविशेषके ॥ निर्मोकोकवचेशौचोले कंचुकीस्यात्सधीमिति ॥ कारिकास्यात्तुनर्त्तको
नां जातनाशिल्पयोरपि ॥ तथाविवरनः श्लोके वीद्दोच कटेरि त्रिषु ॥ नपुंसकं तु कलोदिषष्टुकावकमिस्यपि ॥ कमुकोशोकवृक्षे
यकामलेप्यतिमुक्तके ॥ कार्मुकं स्यात्तु चापेनाव रौ कर्मक्षमेन्यवत् ॥ कालकः श्रित्रवाको स्यात्पीतमस्तककादयोः ॥ क्ष्या
वक्रोबालके पक्षिमत्स्यादिपिटकेपिच ॥ कालिकाभ्रान्तिमेदेपिमशीहस्तिदपत्रयोः ॥ क्रमदेयूवस्त्रमूल्येभंगी
नवघनेष्वपि ॥ धूमरोमघनालीषु काचीमांसीशिवासुच ॥ किंपाकःस्यान्महाकालःफले मत्स्येदलेपिच ॥

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

कीचकोदैत्यभेदस्याद्वंशमात्रेसरंध्रके॥वातोल्लूतसनद्वंशेतथारक्तोविशेषके॥कीटकःपुंसिकीटेस्या
न्निष्ठुरेपुनरन्यवत्॥कुलकःपुंसिवल्मीककाकेन्दौश्रेष्ठकेषुच॥नक्लीवंपटोलेसम्यक्श्लोकद्वंद्वेनिगद्य
३ ते॥क्षुल्लकस्त्रिषुनीचेल्पेकुशिकोमुनिसर्जयोः॥दश्माकुर्वानरेऽर्थेगेनोपरेतापिनिस्त्रिषु॥कुणिकः
कुलगुच्छेतुभुजगद्रुमभेदयोः॥क्षारकःस्यात्कोकिलाख्येगोक्षुरेतिलकद्रुमे॥धूपकःस्त्रीलपात्रेस्यात्कु
णवृक्षेकुकुंदरे॥उदपानेचितायांतुशिलायांकुपिकापिच॥अस्त्रियांकुलकःस्तूपेपुंसिस्यात्तूहमि
पर्वते॥कूर्चिकातूलिकायांचसूचिकायांतुकुड्मले॥स्यात्कूपकोकूलेदुग्धविकृत्यायपियोषिति॥स
शकःफलकेपुंसिकर्षकेवभिधेयवत्॥कोषकःस्त्रीकुद्दलेस्यात्कांदकालकमृणालयोः॥कौतुकं श्री
त्वभिलाषेचनर्मण्युत्सवहर्षयोः॥ख्यातेकुतूहलेन्योन्योसमयेतेचमंगले॥विवाहसूत्रेपीता
दिभोगस्याद्दिहनद्वयोः॥कौशिकोनकुलोलूकव्यालग्राहिषुगुग्गुलौ॥कोवङ्गेकोषकारेपिविश्वामि

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

त्रमेहे द्वयोः ॥ कौशिकी तु नदीभेदे मद्यान्यामपि चोषिति ॥ खनको नासंधिते तौ वेडद्वारत्रिषु दायके ॥ ख
ड्गिको महिषाक्षीरफेने चासिनिके पि च ॥ खोलकः स्त्र गवल्मीकं कोषपाकसिवरूके ॥ गणिकायुथिवे
श्यभीरूपिस्त्री गणके पुमान् ॥ ग्रंथिर्बृ पिप्पलीमूले ग्रंथिपूर्णच गुग्गुलौ ॥ पांडवे महदेवाख्ये
यवीरे गणके पुमान् ॥ गंडको नखड्गजंतौ विघासंख्याप्रभेदयोः ॥ अंतराये प्यवच्छेदे नदीभेद
तु गंडकी ॥ ग्राहको हिंस्रविहगे व्यालग्राहे ग्रहीतरि ॥ गांधिकोलूखवके गंधः द्रव्यव्यवहारिणि
कीटके ॥ गुंडकः स्नेहपात्रे स्यात् धूलौ च मंडले पि च ॥ गैरिकं गणको धीतौ गन्द्यकस्वर्णनि द्वयोः
गाणिक्यस्त्रु गुडश्वावाधिधवा तनये पि च ॥ गोरज्जः पक्षिभेदस्यान्नगनके वादिते पि च ॥ चषकस्त्री का
स्त्ररापात्रमाध्ये मद्यविशेषके ॥ चुल्लकोस्त्री भांडभेदे निम्नपाणितले पि च ॥ चतुष्कीमश्वह
र्यां तु पक्षिभेदे तु न द्वयोः ॥ चावकस्याल्लेकेवं धेप्रदीनां उपालके ॥ चित्रकं तिलके पुंसि व्याघ्रभे
देश्वकादिषु ॥ चुंबकश्चुंबनिप्रणात्रापंयः कांते च धूर्तके ॥ चकुग्रंथे केदशभाग्रे चटी मर्दवलंबने ॥

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri